

Salamonfai és rátki Rátky József (1717–1781) középfokú iskoláztatása

Fazekas István

Még az 1990-es évek elején, a Magyar Országos Levéltár levéltárosaként figyeltem fel az egyik raktárlátogatás során egy vaskos kötetre az Esterházy család hercegi ága levéltárának vegyes iratai között.¹ Amikor kézbevettem és belapoztam, kiderült, hogy az 1000 oldal feletti, negyedréti kötet egy naplót rejt magában, amelynek szerzőjét nem volt nehéz azonosítani, salamonfai és rátki Rátky Józsefről van szó (1717–1781), a kőszegi kerületi tábla későbbi ülnökéről. A napló az 1743–1745 közötti évek eseményeit tartalmazza, a szerző azonban az 1729–1742 közötti évek fontosabb történéseit is összefoglalja mintegy felvezetésképpen. Az ünnepelt előtt ez alkalommal a naplóíró tanulmányi éveinek bemutatásával szeretnék tisztelni, bemutatva azt, hogy egy vidéki birtokos nemes előtt milyen képzési lehetőségek nyíltak meg.

A Zala megyei Rátk vagy Ráta településről származó Rátky (Ráttky, Ráthky) család a 16. század végén szerzett birtokot beházasodás révén a Sopron megyei Salamonfán.² Az 1717-ben született Rátky József már a két ágra szétvált család negyedik generációjához tartozott, amely Sopron megyében élt. A családtagok az idők folyamán házassági kapcsolataik révén beilleszkedtek a nyugat-magyarországi nemességbe.³ A szokásos nemesi életformák közül a katonáskodás, illetve a megyei igazgatásban való tisztségvállalás jellemezte őket,

¹ Mai jelzete: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Bp.) P 113 Esterházy család hercegi ágának levéltára, Vegyes iratok IV-B-29 Ráthky József naplója (1729–1745) [továbbiakban: Rátky-napló].

² POZSONYI 2002, 183.

³ Házassági kapcsolatok szövődtek a telekesi Török, a Béri Balogh, a Rimanóczy, a taplánfalvi Polányi családdal. Lásd a fentebb idézett tanulmány végén közölt genealógiai táblát. POZSONYI 2002, 206.

így például a dédapa, Rátky György, Batthyány I. Ádám dunántúli főkapitány vicegenerálisa volt egy ideig (1631–1637), unokaöccse, György, Sopron megye alispánja (1669–1672).⁴ Az utolsó előtti generáció két tagja is csatlakozott a II. Rákóczi Ferenc vezette kuruc mozgalomhoz, Rátky Dániel (1674–1744) és Rátky György (1680 k.–1742).⁵ Közülük utóbbit tartja inkább számon a történettudomány, aki francia szolgálatba állva ott egészen a tábornokságig vitte.⁶ A tanulmány szempontjából azonban az elsőként megnevezett Rátky Dániel ezredesnek van jelentősége, aki 1711. május 1-jén aláírta a szatmári békét, majd hazatért birtokaira, élete hátralévő évtizedeiben a vidéki gazdálkodó nemes életét élte.⁷ Tisztséget nem viselt, bár 1725-ben alispánjelölt volt, ami a helyi nemesi társadalomban elfoglalt helyét mutatja.⁸ Haláláig Sopron megyei salamonfai, gereblyéni, gyalókai, mihályi, szarkaföldi, undi, vadosfai birtokaiban gazdálkodott.⁹ Családot is alapított, 1715. augusztus 6-án házasságot kötött taplánfalvi Polányi Jusztinával. A frigyből három felnőttkort megért gyermek született: Klára (1716), József (1717), Magdolna (1718).¹⁰ A továbbiakban József tanulmányairól lesz szó.¹¹

Az apa, Rátky Dániel iskoláztatásáról egyelőre csupán annyi biztos információ áll rendelkezésre, hogy szülei, Rátky Menyhért és Lőrinczfalvai Zsuzsanna (!), illetve testvére, Ferenc halálával teljesen elárvalva a soproni evangélikus gimnáziumba került.¹² A gimnázium elvégzése után a korabeli nemesifjak szokásos pályáját követve előbb a Batthyány család udvarában, majd Esterházy Pál nádor udvarában szolgált. A szervitori szolgálat helyett egy idő után a katonáskodást, úgy látszik, előbbrevalónak ítélte meg, és belépett az egykori Mehmed Csolak bég, új nevén Leopold Freiherr von Zungaberg által szervezett magyar huszárezredbe, ahol egészen a kapitányi rangig jutott. Ez 1702 körül történhetett.¹³ Császári katonáskodása nem nyúlhatott túl hosszúra, mert 1704

⁴ BALOGH 2020; DOMINKOVITS 2005, 882.

⁵ HECKENAST 2005, 358–359.

⁶ ZACHAR 1984, 142–170.

⁷ LUKINICH (kiad.), *A szatmári béke...*, 1925, 425; MÉSZÁROS 2012, 890.

⁸ DOMINKOVITS 1997, 72.

⁹ POZSONYI 2002, 189.

¹⁰ Rátky-napló, pag. 3–4.

¹¹ A naplóban röviden a két lány neveltetéséről is olvashatunk. Klára Győrbe került az orsolyita apácákhoz, míg Magdolnát bizonyos Kollaisz úrnőhöz adták Sopronba, hogy német nyelvet, hímzést tanuljon, idegen szokásokkal ismerkedjen. Rátky-napló, pag. 5.

¹² Rátky Dániel temetésén jákfai Horváth István kőszegi plébános mondott búcsúbeszédet a család által adott adatok alapján, amelyeket röviden a naplóíró is összefoglalt. Rátky-napló, pag. 401.

¹³ Csonkabég 1702-ben kapott megbízást egy magyar huszárezred felállítására, amely a felső-rajnai hadszíntéren harcolt, de maga a bég 1703 őszén fogságba esett, ezredét később más

decemberében már kuruc ezereskapitányként említik a Dunántúlon.¹⁴ Az apa iskoláztatása, befutott pályájának számbavétele azért is fontos, mert a gyermekek tanulmányai mögött általában szülői elképzelések húzódnak meg, amelyek legalábbis részben saját tapasztalatra épülnek. Rátky Dániel esetében további fontos tapasztalatokat jelenthettek a II. Rákóczi Ferenc udvarában eltöltött évek (1705–1709), amelyek hozzájárulhattak a műveltség, a tanultság jelentőségének felismeréséhez. Időközben még egy fontos változásról kell megemlékezni. Az evangélikusnak született és evangélikusként nevelkedett Rátky Dániel valamikor, valószínűleg valamelyik dunántúli nagyúr udvarában, katolizált.

A gyermek Rátky József az alapismereteket otthon, a Salamonfával szomszédos Zsira (Salamonfa ma Zsira része) iskolájában szerezte meg, amelynek ekkor Guszár Mihály személyében jól felkészült tanítója volt, róla a legnagyobb tisztelet hangján emlékezett meg egykori tanítványa.¹⁵ Méltán. A zsirai tanító alapos munkáját mutatja, hogy amikor arra került sor, hogy a kis Rátky nyilvános iskolába kerüljön, a kőszegi jezsuiták őt nem az egyik előkészítő tanulócsoportba osztották be (*declinista*), nem is a kettéosztott kezdő osztály első osztályába (*parva minor*), hanem annak felső részébe (*parva major*). Akár még magasabb osztályban is kezdetek volna, de a biztos alapok érdekében atya inkább az alacsonyabb osztályt választotta. Guszár maga a korszak sok falusi tanítójától eltérően komoly képzettséggel rendelkezett, hiszen tanulmányait ő is Kőszegen végezte 1609–1703 között, ahol a teljes gimnáziumot kijárta.¹⁶ Hosszabb tanítói gyakorlattal is rendelkezett az 1720-as évek végére, hiszen már a locsmándi esperesség 1714. évi vizitációjában zsirai tanítóként kerül megnevezésre.¹⁷

Az iskolamester 1728 szeptemberében bekövetkezett halála után döntött úgy Rátky Dániel, hogy fiát nyilvános iskolába adja. A kínálókozó lehetőségek közül Sopronnal és Győrrel szemben a lakóhelyhez, Salamonfához legközelebbi, attól mindössze 15 kilométerre fekvő Kőszeget választotta, ahol 1677 óta mű-

alakulatokba olvasztották. Csonkabég személyére: TEPLY, 1972; HECKENAST 2005, 470–471.

¹⁴ HECKENAST 2005, 388.

¹⁵ Rátky-napló, pag. 5–6.

¹⁶ Guszár Mihály 1699 és 1703 között a kőszegi jezsuita gimnáziumban végezte tanulmányait a principista osztálytól kezdve. Lásd a kőszegi jezsuita gimnázium anyakönyvét, amely 1689–1776 között tartalmazza a diákok névsorát: *Nomina praefectorum, professorum et discipulorum archiepiscopalis Gymnasii Societatis Jesu Ginsii. Ab anno 1689...* (Kőszegi Városi Múzeum, Könyvtár és Levéltár, A Kőszegi Bencés Rendi Gimnázium levéltára) [továbbiakban: Cat. Gins.] fol. 32v, 35r, 37r, 40r, 42r.

¹⁷ Győri Egyházmegyei Gyűjteményi Központ Győri Püspöki Levéltár Egyházlátogatási jegyzőkönyv 23. köt. fol. 23. Visitatio districtus inferioris Locsmandiensis, pag. 10–11. (Visi plébánia).

ködött jezsuita gimnázium, 1692 óta teljes hatosztályos képzést nyújtva.¹⁸ Az 1720-as városi tűzvész okozta súlyos károkat, amelyben a teljes jezsuita komplexum leégett, és utána két évig nem folyt az iskolában tanítás, az 1728/1729-es tanévre már kiheverte az iskola, és egyre nagyobb vonzóerőt gyakorolt a környék tanulni vágyó ifjúságára. Az 1730-as években már 400 tanuló feletti éves beiratkozásokkal rendelkezett.¹⁹

Rátky öt évet töltött a kőszegi gimnáziumban 1728 novemberétől 1733 szeptemberéig bezárólag.²⁰ A *parva major* osztálytól egészen a *poetica* osztályig bezárólag végezte itt tanulmányait. Képességeit bizonyítja, hogy évente új osztályba léphetett, nem került sor esetében osztályismétlésre, amely eszközzel pedig sűrűn éltek a jezsuiták a kevés haladást felmutató diákokkal szemben. Rátky életkörülményei tanulmányai során folyamatosan változtak: évente más tanár oktatta, máshol lakott, és más *praeceptor* (magántanító) segítette tanulmányait. Feljegyezte jezsuita tanárai nevét: az 1728/1729-es tanévben a *parva major* osztályban Fodor Mihály, 1729/1730-ban a *principia* osztályban Pais István, 1730/1731-ben a *grammatica* osztályban Kövér András, 1731/1732-ben a *syntaxis* osztályban Réff Mihály, 1732/1733-ban a *poetica* osztályban Franz Pfanzerter oktatta.²¹ A jezsuita oktatási gyakorlathoz igazodva még mindannyian tanulmányaik közben voltak: Fodor éppen túl volt még csak a noviciátuson, Pais és Réff már befejezte a filozófiai tanulmányait, míg Kövér és a stájerországi születésű Pfanzerter már a teológiai tanulmányait is elvégezte. Tanáraitól hosszabban nem emlékezett meg, legfeljebb egy-egy jelzőt kaptak, mint például Fodor (*vir literarissimus*) vagy Kövér (*vir integer*).

Nem jellemezte állandóság Rátky József városi lakhatását sem, szállásait folyamatosan váltotta. Az első évben idősebb Lósy Jánosnál lakott, majd egy gombkötőmester adott helyet neki, a harmadik évre László János iskolamesterhez költözött, akit egy üvegesnél foglalt szállás követett, végül az utolsó évben három Esterházy grófi csemete társaságában a kőszegi várban lakott. Ugyanígy változtak azok a magántanítók, akik őt a napi tananyag elsajátításában segítették. A *praeceptorok* következetesen a gimnázium végzős, retorikus diákjai közül kerültek ki: 1729/1729 Büki Boldizsár, 1729/1730 Szalay István (a „sánta”),

¹⁸ PACHER 1894/1895, 129–131, 140. A kőszegi jezsuitákról: BOROSSAY 2020, 37–54. Lásd még: SZELESTEI N. 2008, 161–182.

¹⁹ PACHER 1894/1895, 140.

²⁰ Az ismertetett kőszegi évek a napló alábbi oldalain találhatók: Rátky-napló, pag. 7–14. (Az apparátus tehermentesítése érdekében a továbbiakban a kőszegi diákévek egyes eseményei külön-külön nem kerülnek hivatkozásra.)

²¹ Az egyes jezsuiták életrajzi adatai: Fodor Mihály (1709–1775): LUKÁCS 1987–1988, I. 350; Pais István (1706–1736): uo. II. 1134; Kövér András (1699–1765): uo. II. 785; Réff (Rieff) Mihály (1704–1756): uo. III. 1381; Franz Pfanzerter (1703–1757): uo. II. 1207.

1730/1731 Kázmér Mihály, 1731/1732 Villoter Ferenc (János), 1732/1733 Szabár Mihály.²² A jezsuita iskola ugyan ingyenes volt, tandíjat nem kellett fizetni, a megélhetési költségek fedezéséről azonban mindenkinek magának kellett gondoskodni. A kisebb diákok mellett való magántanítóskodás nem egy rászoruló, tehetséges diák számára tette lehetővé tanulmányai folytatását. 1733-ban, amikor Rátky a *poeta* osztály tanulója volt, nemcsak *praeceptor* állt mellette, hanem *praefectus* is Ságghy Mihály, egy fiatal világi pap személyében.²³ Prefektust általában főúri neveltetési gyakorlatban szoktak alkalmazni, amikor egy több személyből álló mini udvartartást kellett összefogni, és nemegyszer több gyermek neveltetését kellett irányítani.²⁴ Mivel ebben az évben Rátky József együtt lakott a fentebb már említett három Eszterházy gróffal, könnyen lehet, hogy a prefektus Ságghy Mihály igazából Esterházy János (1691–1744) gróf fiának a nevelését irányította.²⁵ A *praeceptorok* közül később ketten felsőfokú tanulmányokat is végeztek, ami azt mutatja, hogy jó szemmel választott segítő fia mellé Rátky Dániel. Szalay István a nagyszombati egyetemen a filozófiai kurzust végezte el, tanulmányai végén doktori fokozatot is szerzett, Kázmér Mihály a budai akadémiát látogatta, igaz, csak egy évig.²⁶ Későbbi pályájuk még feltárássra vár, egyedül Kázmér Mihály esetébe ismert ügyvédi működés.²⁷

Az egyes tanévek kapcsán Rátky József többször egy-egy emlékezetes élményét is megörökítette. Így 1729-ben a márciusban szokásban volt gergelyjárásról emlékezett meg, amely a korabeli diákélet fontos eseménye volt: egyik évben a főpap, majd a következő évben a király szerepét kapta meg.²⁸ A következő tanévben (1729/1730) több élmény is érte. Előbb szüleivel és rokonával,

²² Bükki Boldizsár: 1722–1726 között a syntaxis osztályig bezárólag Győrben tanult (FAZEKAS, KÁDÁR, KÖKÉNYESI 2020, Nr. 12479), az 1726/1727-es tanévtől poeta, majd rhetor Kőszegen, utóbbit ismételte is (Cat. Gins. fol. 104v, 108r, 111v). Szalay István: 1723–1730 között végig Kőszegen tanult (Cat. Gins. fol. 100r, 102r, 105r, 108v, 111v, 115r). Kázmér Mihály: 1727–1730 között Győrben tanult (a Vas megyei Meszlényből származott, FAZEKAS, KÁDÁR, KÖKÉNYESI 2020, Nr. 13326). Mivel az 1730/31-es tanévről hiányoznak a kőszegi matrikulából a bejegyzések, így kőszegi tanulmányainak egyetlen nyoma Rátky visszaemlékezése. Villoter Ferenc (János): 1726–1732 között tanult a kőszegi gimnáziumban (Cat. Gins. fol. 103v, 107r, 110r, 112v, 116r, 119v). Szabár Mihály: 1727–1730 között tanult Kőszegen, 1731/1732-ben és 1732/1733-ban nem bukkan fel a matrikulában, de az 1733/1734-es tanévben rhetorként újra Kőszegen írják be (Cat. Gyns. fol. 110v, 113r, 116v, 128r).

²³ Ságghy személyére: BEDY 1939, 66.

²⁴ FAZEKAS 1996, 94–97.

²⁵ ESZTERHÁZY 1901, 204–206.

²⁶ Szalay István tanulmányaira: KMETY, SZÖGI, VARGA 2021, Nr. 5643 (a Vas megyei Toronyból származott). Kázmér személyére: VARGA 2022, Nr. 366.

²⁷ Rátky-napló, pag. 232–233.

²⁸ A gergelyjárásról: BÁLINT 1977, I. 246–252; MÉSZÁROS 1975, 587–603; MÉSZÁROS 1979, 527–530.

Vitalisné Rátky Krisztinával a nyugat-magyarországi magyar nemesség kedvelt zárandokhelyét, a máriacelli kegyhelyet látogatta meg.²⁹ Farsang idején szüleiével Bécsbe utazott, ahol Acsády Ádám (1680–1744) veszprémi püspököt, magyar udvari kancellárt látogatták meg.³⁰ Acsády püspök és a Rátkyak között szemlátomást szoros kapcsolat állt fenn, amelynek eredője és jellege egyelőre még nem világos. Az 1730-as évben még Nagyszombatba is eljutott, szintén szülei kíséretében. Ugyancsak ebben az évben felvették a Mária-kongregációba, amelynek két évvel később titkára is lett (1731/1732). A Mária-kongregációba való bekapcsolódása, majd tisztségvállalása azt jelzi, hogy a fiatal Rátky József a diákság jezsuiták által támogatásra érdemes, kiemelt csoportjához tartozott.³¹

Viszonylag keveset tudunk meg diáktársairól. László Jánosnál az 1730/1731-es tanév során egy ideig együtt lakott Tallián Gáborral³² és Lengyel Lajossal.³³ Amikor 1731/32-ben a Mária-kongregáció titkára volt, a vicerektori tisztet gróf Erdődy Miklós látta el.³⁴ Név szerint említi lakótársait a kőszegi várban, a család cseszneki ágából származó három Esterházy testvért, Imrét, Mihályt, Dánielt.³⁵ A napló alapján úgy tűnik, hogy Esterházy János és Rátky Dániel között is szorosabb kapcsolat állt fent, amely Józsefre is átöröklődött. Sajnos a kapcsolat kezdete egyelőre nehezen megragadható. Talán még arra időre megy vissza, amikor mindketten kurucok voltak. Esterházy János később Sopron vármegyében élt, 1725–1734 között a megye adminisztrátora is volt Esterházy Pál Antal herceg kiskorúsága idején.³⁶ A két fél közötti szoros kapcsolatot jelzi, hogy Esterházy János és felesége, Berényi Borbála volt a keresztszülője a Rátky házaspár fiatalon elhalt ikerpárjának.³⁷

A gimnáziumi anyakönyv alapján az osztálylétszámok 50–70 fő között mozogtak, lassan apadó tendenciát mutatva. Ugyanakkor minden évben komoly mozgás figyelhető meg a diákok között, amely végül az induló osztály alapos átformálódásához vezetett. Az 1728/1729-es *parva major* osztály 70 diákjából

²⁹ Máriacell jelentőségéről a magyar katolicizmus életében lásd az alábbi kötet tanulmányait: FARBAKY, SERFŐZŐ (szerk.), *Mariacell és Magyarország*, 2004.

³⁰ Személyére: PETRÁK 1949.

³¹ A Mária-kongregációról: KÁDÁR 2014, 1251–1259.

³² 1726/1727 principista, 1728/1729-ben a syntaxista osztály tanulója (Cat. Gyns. fol. 106v, 112r).

³³ 1728–1733 között a teljes gimnáziumot Kőszegen járta végig, 1733-ban rhetor (Cat. Gyns. fol. 110r, 113r, 116r, 120r, 123v).

³⁴ Erdődy Miklós (1719–1757) csak a syntaxista osztályt látogatta Kőszegen, igaz, azt kétszer is járta, 1732-ben és 1733-ban is (Cat. Gyns. 120v, 124r).

³⁵ Esterházy Mihály (1722–1744), Imre (1722–1793) és Dániel (1723–1759) 1733–1736 között több évet töltöttek Kőszegen, az alsóbb osztályokat látogatták itt. Cat. Gyns. passim.

³⁶ ESZTERHÁZY 1901, 204–205.

³⁷ Rátky-napló, pag. 4.

csupán 14 fő maradt az 1732/33-a tanév 50 fős *poetica* osztályára. Sajnos az osztályon belüli változások mélységi elemzését lehetetlenné teszi, hogy a kőszegi matrikula a pusztá neveken túl nem tartalmaz további adatokat a diákokról. Az osztályközösség nagymértékű változása két dologgal függ össze. Egyrészt a jezsuita oktatási gyakorlat a felsőbb osztályba lépést csak akkor támogatta, ha a tanuló az éves tananyagot elsajátította, és tudásáról a tanév végén sorra kerülő vizsgán sikeresen számot is adott. A másik ok a diákok nagyfokú mobilitásában rejlik. A korabeli iskolalátogatási gyakorlathoz hozzátartozott, hogy a diákok sűrűn váltottak iskolát. Ez alsóbb osztályoknál is gyakorlatban volt, de még inkább megfigyelhető az utolsó évfolyam, a retorika esetében, amelyet gyakran kétszer jártak a diákok. Ennek a gyakorlatnak eshetett áldozatul Rátky József, akit édesapja másik iskolába küldött a retorika osztály elvégzésére.

Rátky Dániel választása Sopronra esett.³⁸ Az iskolaváltás logikáját illetően egyelőre sötétben tapogatózunk. Sok diákot a megélhetési kényszer vitte rá az iskolaváltásra. Másokat talán egy eltérő nyelvi-társadalmi környezet megismerése motiválta. Az első lehetőség a tehetős nemes családból származó Rátky esetében kizárható, a második is nehezen elképzelhető okként, legalábbis mai fejjel, mert Kőszeg és Sopron erősen hasonlított egymásra. Igaz, Sopron nagyobb város volt – az 1720-as országos összeírást feldolgozó Acsády Ignác 5486 fős lakossággal számolt Sopron esetében, míg Kőszeg lakóinak a száma 3164 volt számításai alapján –, de mégiscsak sok mindenben azonos környezetet kínált a két város, alapvetőleg mindkét város multikonfesszionális, lényegében német anyanyelvű szabad királyi város volt.³⁹ Talán az édesapa ezzel a váltással kívánta előkészíteni fiát a felsőfokú tanulmányok kapcsán menthetetlenül szükséges váltásra, ráadásul már egy távolabb fekvő városban kellett költöznie. Sopron alkalmas volt arra, hogy kibillentse a diákot a már megismert környezetből, ugyanakkor belátható távolságon belül maradt a család mégiscsak egyetlen fiúgyermek (Salamonfa és Sopron távolsága mintegy 40 kilométer).

A döntést elősegíthette, hogy nem Rátky József volt az első diák, aki Kőszegről Sopronba ment, mint ahogy fordítva is tapasztalható mozgás. A két, egymáshoz közel fekvő jezsuita gimnázium között szoros kapcsolat állt fent. A kőszegi matrikula még feldolgozás alatt áll, a soproni diákadatbázisnak pedig csupán az első változata készült el, de máris látható komoly oda-vissza mozgás a két iskola között.⁴⁰ Így 1733 őszén Kőszegről nem egyedül Rátky József

³⁸ A soproni év leírása: Rátky-napló, pag. 15–17.

³⁹ ACSÁDY 1896, 38*–39.*

⁴⁰ BODA, FAZEKAS, SZÁDOCZKI, TERNOVÁČZ 2025. <https://leveltar.jezsuita.hu/hu/node/2180> (Megtekintés: 2026. január 10.) A soproni gimnázium diákságáról fontos még: DOMINKOVITS 2002.

érkezett Sopronba, a 29 fős soproni *retorica* osztályban Rátky Józsefen kívül három, talán négy régi kőszegi osztálytárs is ott ült Fonovich János, Kiss Ferenc, Simaházi János, Tallján István személyében.⁴¹ Közülük a később jezsuitának állt Fonovich egyben a *korrepetitor/praeceptor* feladatot is ellátta Rátky mellett.⁴² Az otthonosság érzését erősíthette, hogy az alatta lévő poeta osztályban is voltak ismerős arcok: Hári Ignác, Lendvai Ferenc, Pataki István az előző évben még Kőszegen koptatták a iskolapadot.⁴³ Utóbbiak nem kerülnek a rövid, Sopronról készített feljegyzésben megemlítésre. A naplóíró világlátásáról sokat elárul, hogy ismét csak a főnemes osztály- és iskolatársakról történik említés: az osztálytárs Sigray Lajos⁴⁴ és Johann Wilhelm Scheller⁴⁵ bárókról, a syntaxist látogató két Széchényi grófról, Lászlóról⁴⁶ és Zsigmondról,⁴⁷ illetve az ugyanott tanuló Szapáry István grófról.⁴⁸

Rátky szállása ezúttal Kolleisz Ignác soproni harmincadellenőrnél és feleségénél, Rosty Teréziánál volt. A soproni tanév élményeivel is elég szűkmarkúan bánt a visszaemlékező. Felemlegette a Sopronbánfalvára és a környező szőlőkbe tett kirándulásokat, az akkor éppen felállított és a környéken elhelyezett Hávor-ezred kapitányánál, Horváth Ignácánál tett látogatásokat. Végezetül megemlékezett a Sümegen, Acsády veszprémi püspöknél töltött húsvéti ünnepről.

⁴¹ Fonovich János: 1731/1732 syntaxista, 1732/1733 poeta Kőszegen (Cat. Gins. fol. 120r, 123v), előtte 1729–1731 között Sopronban tanult, és 1734-ben oda tért vissza a retorica osztályba (BODA, FAZEKAS, SZÁDOCZKI, TERNOVÁ CZ 2025, Nr. 02332), Kiss Ferenc 1729–1733 között tanult Kőszegen (Cat. Gins. fol. 113v, 116v, 120v, 123v.), 1734-ben a retoricát Sopronban végezte (BODA, FAZEKAS, SZÁDOCZKI, TERNOVÁ CZ 2025, Nr. 02790), Tallján István 1727–1729 (1730?) között volt Kőszegen, ahova 1733-ban újra visszatért a poeta osztályba (Cat. Gins. fol. 107v, 111r, 117r, 124r), majd az utolsó évre Sopronba ment (BODA, FAZEKAS, SZÁDOCZKI, TERNOVÁ CZ 2025, Nr. 02793). Talán Simaházi János is az osztálytársak közé sorolható, aki 1729–1733 között tanul Kőszegen (Cat. Gins. fol. 113v, 117r, 120v, 123v). Azonosítása kérdéses, mert az 1732/33-as tanévben felbukkan Sopronban is egy Simaházi (poeta), 1733/1734-ben rhetor (BODA, FAZEKAS, SZÁDOCZKI, TERNOVÁ CZ 2025, Nr. 02698).

⁴² Fonovich 1734. október 27-én Sopronban lépett be a jezsuita rendbe (LUKÁCS 1987–1988, II. 353).

⁴³ Hári Ignác 1728–1733 között járt Kőszegen (Cat. Gins. fol. 111r, 114r, 117r, 121r 127r), majd Sopron következett (BODA, FAZEKAS, SZÁDOCZKI, TERNOVÁ CZ 2025, Nr. 02802). Lendvai Ferenc 1731–1733 között tanult Kőszegen a grammatika és syntaxista osztályban (Cat. Gins. fol. 121r, 124), tanulmányait Sopronban fejezte be (BODA, FAZEKAS, SZÁDOCZKI, TERNOVÁ CZ 2025, Nr. 01803). Pataki István 1727–1733 között járt Kőszegen (Cat. Gins. fol. 107v, 111r, 113v, 116v 120v, 124r), majd a poetikát Sopronban járta (BODA, FAZEKAS, SZÁDOCZKI, TERNOVÁ CZ 2025, Nr. 02807).

⁴⁴ 1729–1734 között tanult a soproni gimnáziumban (uo., Nr. 02357).

⁴⁵ 1733–1735 között a humanitas két felső osztályát járta Sopronban (uo. Nr. 02697).

⁴⁶ 1729–1736 között tanul a soproni gimnáziumban, végigjárta a teljes képzést (uo., Nr. 02356).

⁴⁷ 1729–1736 között tanul a soproni gimnáziumban, végigjárta a teljes képzést (uo., Nr. 02362).

⁴⁸ Két évig tanult Sopronban, 1733/1734-ben syntaxista, 1734/1735-ben poeta (uo., Nr. 01813).

Az iskola befejezését követően pedig két korábbi iskolatársnál, Erdődy Miklós grófnál és Sigray Lajos bárónál tett látogatást.

Eddig egy teljesen szabványos nemesi iskolalátogatási gyakorlattal ismerkedtünk meg, és ezen a ponton véget is érhettek volna Rátky József tanulmányai, hiszen a kor gimnáziuma, protestáns és katolikus változatában egyaránt, biztosította azt az alapképzettséget, amely egy sikeres hivatali karrier alapját képezte. A diákok középiskolai tanulmányaik során a latin nyelvet olyan szintre sajátították el, hogy gond nélkül képesek voltak rajta fogalmazni. A jezsuita felügyelet pedig hozzájárult egy fegyelmezett személyiség felépítéséhez, aminek jó hasznát láthatták hivatali működésük során. Az egyes pályák speciális ismereteit ekkoriban még nem iskolában, hanem a gyakorlati képzés során lehetett elsajátítani. A hazai jogászok többsége esetében is így történt. Rátky képzése azonban más úton indult el. A budai jezsuita akadémiára iratkozott be 1734 őszén, ahol két évet töltött el, a képzés teljes idejét.⁴⁹ A filozófiai képzés alapvetőleg csak arra szolgált, hogy részt vehessen a bécsi egyetem jogi karán folyó képzésben. 1734 novembere és 1736 augusztusa között Johann Chionni professzor római jogi előadásait hallgatta, illetve némi kánonjogot is tanult.⁵⁰ A beiratkozás szót szándékosan kerültem az előbb, mert sem az egyetem főanyakönyvében, sem a jogi kar anyakönyvében nincs nyoma sem Rátky Józsefnek, sem az általa megnevezett tanulótársaknak.⁵¹ Az egyetemi tanulmányok befejezése után a hazai jog megismerése céljából galántai Fekete György, a későbbi országbíró mellé került gyakornoknak (1739–1740).⁵² Elméleti és gyakorlati jogi ismeretei képesítették arra, hogy 1756-ban a kőszegi kerületi táblára számszeletti ülnöki kinevezést nyerjen, és 1777-i bezárólag ott két évtizedes bírói munködést folytasson.⁵³ Rátky József tanulmányainak számbavétele azért is izgalmas, mert felhívja arra a figyelmet, hogy a hazai jogtudó értelmiségnek minden bizonnyal nagyobb része rendelkezett egyetemi szintű jogi ismeretekkel, mint ami az egyetemi anyakönyvek alapján feltételezhető.⁵⁴

⁴⁹ Rátky-napló, pag. 18–24. VARGA 2022, Nr. 744.

⁵⁰ Rátky-napló, pag. 24–33.

⁵¹ *Die Matrikel der Universität Wien*, 2011; Universitätsarchiv Wien J 6 Acta Facultatis Juridicae 1633–1740. Név szerint említett társak: Haller László gróf, Palásthy Ferenc, Döry Ádám.

⁵² Rátky-napló, pag. 35–38.

⁵³ CSERGHEŐ 1824, 17.

⁵⁴ P. SZABÓ, 2016.

Hivatkozott irodalom

- ACSÁDY 1896 – ACSÁDY Ignác, *Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában 1720–1721*, Bp., Athenaeum, 1896 (Magyar Statisztikai Közlemények, új folyam, XII).
- BÁLINT 1977 – BÁLINT Sándor, *Ünnepi kalendárium I–II.*, Bp., Szent István Társulat, 1977.
- BALOGH 2020 – BALOGH Máté, *Két úr között, Észrevételek salamonfai Ráttky György Batthyány I. Ádámhoz írt leveleivel kapcsolatban = Történelmi kalandozások térben és időben*, szerk. J. Ujváry Zsuzsanna, Bp., Szent István Társulat, 2020, 27–38.
- BEDY 1939 – BEDY Vince, *A pápóci prépostság és perjelség története*, Győr, Győregyházmegyei Alap Nyomdája, 1939 (Győregyházmegye múltjából, 6).
- BODA, FAZEKAS, SZÁDOCZKI, TERNOVÁ CZ 2025 – BODA Attila, FAZEKAS István, SZÁDOCZKI Vera, TERNOVÁ CZ Bálint, *A soproni jezsuita gimnázium diáksága, Anyakönyvi adattár (1707–1773)*, Bp., Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltára, 2025 <https://leveltar.jezsuita.hu/hu/node/2180> (Megtekintés: 2026. január 10.).
- BOROSSAY 2020 – BOROSSAY Katalin, *Historia domus Ginsiensis seu Keüszeög Societatis Iesu, A kőszegi jezsuiták háztörténete, Egy reménybeli szövegkiadás elé = Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 32(2020), 37–54.
- C SERGHEŐ 1824 – C SERGHEŐ, Franciscus, *Historia tabulae districtualis Transdanubianae*, Sopronii, Typis Catharinae Kultsár, 1824.
- DOMINKOVITS 1997 – DOMINKOVITS Péter, *Egy középfokú oktatási intézmény a vármegyei hivatalviselő elit képzésében, Adatok a soproni jezsuita gimnáziumnak a vármegyei tisztikar iskoláztatásában betöltött szerepéhez a XVIII. század első harmadában = Iskola és társadalom*, szerk. Sasfi Csaba, Zalaegerszeg 1997 (Zalai Gyűjtemény, 41), 65–78.
- DOMINKOVITS 2005 – DOMINKOVITS Péter, *A rendi jogok védelmezője – a központi utasítások végrehajtója, A 17. századi magyar vármegye = Századok*, 139(2005) 855–888.
- DOMINKOVITS 2020 – DOMINKOVITS Péter, *Sopron a 18. század egyik regionális oktatási központja = A város térben és időben, Sopron kapcsolatrendszerének változásai, Konferencia Sopron szabad királyi város 725 évéről*, szerk. Turbuly Éva, Sopron, 2002, 123–170.
- ESZTERHÁZY 1901 – ESZTERHÁZY János, *Az Eszterházy család és oldalágainak leírása*, Bp., Athanaeum, 1901.

- FARBÁKY, SERFŐZŐ (szerk.), *Mariazell és Magyarország, 2004 – Mariazell és Magyarország, Egy zarándokhely emlékezete, Kiállítás a Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeumában 2004. május 28. – szeptember 12.*, szerk. Farbaký Péter, Serfőző Szabolcs, Bp., Budapesti Történeti Múzeum, 2004.
- FAZEKAS 1996 – FAZEKAS István, *Batthyány Ádám és gyermekei = Gyermekek a kora újkori Magyarországon, „adott Isten hozzánk való szeretetéből egy kis fraucimmerecskét nekünk”, Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok*, szerk. Péter Katalin, Bp., MTA Történettudományi Intézete, 1996, 91–114.
- FAZEKAS, KÁDÁR, KÖKÉNYESI 2020 – FAZEKAS István, KÁDÁR Zsófia, KÖKÉNYESI Zsolt, *A győri jezsuita gimnázium diáksága, Anyakönyvi adattár (1630–1773), I–II.*, Bp., Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltára, 2020 (Katolikus iskoláztatás a kora újkori Magyarországon, I).
- HECKENAST 2005 – HECKENAST Gusztáv, *Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár*, Bp., História, MTA Történettudományi Intézete, 2005 (História Könyvtár Kronológiák 8).
- KÁDÁR 2014 – KÁDÁR Zsófia, *Jezsuita vezetésű vallásos társulatok Magyarországon a 17. században (1582–1671) = Századok*, 148(2014), 1229–1292.
- KMETY, SZÖGI, VARGA 2021 – KMETY Adrien, SZÖGI László, VARGA Júlia, *A nagyszombati egyetem bölcész és teológus növendékei I. 1635–1735. II. 1737–1777*, Esztergom, Prímási Levéltár, ELTE Egyetemi Könyvtára és Levéltára, 2021 (Felsőoktatástörténeti kiadványok, új sorozat 22/1–2, Strigonium antiquum IX/1–2).
- LUKÁCS 1987–1988 – LUKÁCS, Ladislaus, *Catalogus generalis seu nomenclator biographicus Provinciae Austriae*, I–III, Romae, Institutum Historicum S. I., 1987–1988.
- LUKINICH (kiad.), *A szatmári béke...*, 1925 – *A szatmári béke és okirattára*, közzétette, történeti bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta Lukinich Imre, Bp., 1925 (Fontes historiae Hungaricae aevi recentioris. Magyarország újabbkori történetének forrásai, Hivatalos iratok és levelek).
- Die Matrikel der Universität Wien*, 2011 – *Die Matrikel der Universität Wien*, Bd. VII. 1715/1716–1745/1746, bearb. von Ulrike Denk, Nina Knieling, Thomas Maisel und Astrid Steindl, Wien, Köln, Weimar, Oldenbourg, Böhlau, 2011 (Publikationen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung VI. Reihe Quellen zur Geschichte der Universität Wien 1. Abt. Die Matrikel der Universität Wien).
- MÉSZÁROS 1975 – MÉSZÁROS István, *Iskolatörténeti adatok a gergelyjárás keletkezéstörténetéhez = Ethnographia*, 86(1975), 587–603.

- MÉSZÁROS 1979 – MÉSZÁROS István, *Adalékok a gergelyjárás történeti háttéréhez* = *Ethnographia*, 90(1979), 527–530.
- MÉSZÁROS 2012 – MÉSZÁROS Kálmán, *A szatmári béke aláírói és további sorsuk* = *Századok*, 146(2012), 887–911.
- PACHER 1895 – PACHER Donát, *A kőszegi gymnasium története* = *A Pannonhalmi Sz.-Benedek-Rend kőszegi gymnasiumának értesítője 1894/1895. iskolai évről*, Kőszeg 1895, 7–141.
- PETRÁK 1949 – PETRÁK Mihály, *Acsády Ádám veszprémi püspöksége, 1725–1744*, Veszprém, 1949 (A veszprémi egyházmegye múltjából, 13).
- POZSONYI 2002 – POZSONYI József, *A rátki és salamonfai Rátky család történetének megválaszolatlan kérdései* = *Arrabona*, 40(2002), 185–211.
- P. SZABÓ 2016 – P. SZABÓ Béla, *Egy be nem végzett feladat, Külföldi egyetemjárás és hazai jogi kutúra a korai újkorban* = *Iustum Aequum Salutae*, 12(2016), 111–120.
- SZELESTEI 2008 – SZELESTEI N. László, *Kőszeg rekatolizálása* = Uő, *Rekatolizáció és barokk áhítat*, Bp., METEM, 2008 (METEM-könyvek, 64), 161–182.
- TEPLY 1972 – TEPLY, Karl, *Mehmed Çolak-Beğ. – Leopold von Zungaberg* = *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 80(1972), 113–155. <https://doi.org/10.7767/miog.1972.80.12.113>
- VARGA 2022 – VARGA Júlia, *A budai és pesti felsőoktatás intézményeinek hallgatói 1713–1784*, Bp., Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára és Levéltára, 2022 (Felsőoktatástörténeti kiadványok, új sorozat 25, Budapest Történetének Forrásai 15).
- ZACHAR 1894 – ZACHAR József, *Idegen hadakban*, Bp., Magvető Könyvkiadó, 1984 (Nemzet és Emlékezet).